



Lawbooks

Strafrechtelijke aansprakelijkheid

Extra artikelen

2020 – 2021

VOORWOORD

Beste student(e),

Voor je liggen de extra artikelen van het vak Strafrechtelijke aansprakelijkheid. De artikelen zijn door ons team met de grootste zorg samengevat. Onthoud echter dat dit werk niet gezien kan worden als vervanging van de lesstof, maar slechts als aanvulling bij het studeren. Lawbooks behoudt dan ook het recht de inhoud te bepalen en is niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheid of onvolledigheid van de informatie.

Lawbooks wenst je veel succes tijdens het lezen en een prettig cursusverloop.

Met vriendelijke groet,

Team Lawbooks

INSTAGRAM

Heb je een vraag? Slide dan gerust in onze DM op Instagram.

FACEBOOK

Volg ons op Facebook om op de hoogte te blijven van onze acties en nieuwe releases.

WEEK 2

CAUSALITEIT & WEDERRECHTELIJKHEID

Aangehaalde literatuur: T. Kooijmans, 'Strafrechtelijke causaliteit, alternatieve scenario's en vingerwijzingen voor de rechtspraak', *Ars Aequi* 2012, p. 645-652.

Strafrechtelijke causaliteit

1. Inleiding: via causaliteit en opzet naar Groningen en weer terug naar causaliteit

In het overgrote merendeel van de strafzaken levert het leerstuk van de causaliteit geen problemen op en wordt het gedomineerd door het opzet van de dader. Toch bestaat er steeds meer aandacht voor de causaliteit in zogenaamde *hard cases*. In het geval van causaliteit wordt dan vooral gedoeld op zaken waarbij tussen de gedraging van de verdachte en het gevolg een of meer gebeurtenissen hebben plaatsgevonden die van invloed zijn op de vraag of het gevolg aan de gedraging van de verdachte kan worden toegeschreven of waarin de aan de verdachte verweten gedraging bestaat uit een nalaten. Daarop is de leer van de toerekening naar redelijkheid in het leven geroepen, waarbij de casuïstiek sterk bepalend is. Een belangrijke factor in dit kader is of de gedraging van de verdachte een onmisbare voorwaarde is geweest voor het intreden van het gevolg.

De rechtspraak rondom het voorwaardelijk opzet is mede tot ontwikkeling gekomen in de zaken waarin een hiv-besmet persoon onbeschermd seksuele gemeenschap had met een derde die niet van de besmetting op de hoogte was. De Hoge Raad heeft zich op het standpunt gesteld dat er vaak geen zodanige kans op besmetting met het hiv-virus in het leven was geroepen dat er sprake zou kunnen zijn van een aanmerkelijke kans. In de Groninger hiv-zaak kwam vooral de vraag naar de strafrechtelijke causaliteit als twistpunt naar voren. Het hof oordeelde in deze zaak dat niet ieder mogelijk alternatief hoeft te worden uitgesloten voordat tot een bewezenverklaring kan worden gekomen. Handelingen van derden hoeven dan ook niet aan het bewijs van het bestaan van het causale verband in de weg te staan. Het hof heeft het zwaar lichamelijk letsel dan ook redelijkerwijs kunnen toerekenen aan het doelbewuste handelen van verdachte waardoor het causale verband was bewezen.

2. Uit de overwegingen van de Hoge Raad

De Hoge Raad stelt voorop dat het causaal verband in strafrechtelijke zin vooral wordt bepaald door de vraag of het ingetreden gevolg redelijkerwijs aan de gedraging van de verdachte kan worden toegerekend. In deze zaak kan niet worden uitgesloten dat het intreden van het gevolg alleen door gedragingen van derden is veroorzaakt. Dit hoeft er echter niet toe te leiden dat het gevolg niet meer redelijkerwijs aan de verdachte kan worden toegerekend. Hiervoor is wel vereist dat wordt vastgesteld dat de gedraging van de verdachte een onmisbare schakel heeft gevormd in de

gebeurtenissen die tot het gevolg hebben geleid, alsmede dat het gevolg waarschijnlijk door de gedraging van de verdachte is veroorzaakt. Onzekerheid over het noodzakelijke oorzakelijke verband zal in het algemeen echter niet in de weg staan aan het aannemen van een poging tot het desbetreffende misdrijf. Volgens de Hoge Raad is het oordeel van het hof ontoereikend gemotiveerd, nu het hof niet heeft vastgesteld dat hoogst waarschijnlijk is dat de hiv-besmetting van ieder van de aangevers het gevolg is van onbeschermd seks door iemand die met hiv is besmet.

3. Van 'normale' gevallen naar meer uitzonderlijke gevallen

Kooijmans stelt dat de Hoge Raad tot uitdrukking brengt dat het intreden van een bepaald gevolg in causaal verband kan staan tot een gedraging van de verdachte indien die gedraging als *conditio sine qua non* (csqn) voor dat gevolg heeft te gelden en dat gevolg ook redelijkerwijs aan die gedraging valt toe te rekenen. Het csqn-verband geldt dus als ondergrens van het causaal verband, maar er bestaat ook ruimte om het gewicht te bepalen van andere schakels in de causaliteitsketen dan de gedraging van de verdachte. De Hoge Raad maakt ook duidelijk dat hoewel de gedragingen van de verdachte geschikt zijn om besmetting tot stand te brengen, de besmetting ook veroorzaakt zou kunnen zijn door onbeschermd seksuele gemeenschap van de slachtoffers met derden.

In dit kader van belang is ook het Bloedvergiftiging-arrest waarin de Hoge Raad bepaalde dat een hoogst onwaarschijnlijke mogelijke mogelijkheid van een alternatieve gang van zaken niet aan bewezenverklaring van het causaal verband in de weg staat. De Groninger hiv-zaak is meer uitzonderlijk nu niet kan worden uitgesloten dat de besmetting alleen door gedragingen van derden is veroorzaakt.

De Hoge Raad reikt in deze zaak een hulpmiddel aan waarbij aan de orde is of 'in de gegeven omstandigheden' de gedraging van de verdachte naar haar aard geschikt is om het gevolg tot stand te brengen en bovendien 'naar ervaringsregels' van dien aard is dat zij het vermoeden wettigt dat deze gedraging heeft geleid tot het intreden van het gevolg. Het causaliteitsoordeel van de rechter wordt hiermee geobjectiveerd. Daarnaast reikt de Hoge Raad het gezichtspunt aan dat als de gedraging van de verdachte niet alleen geëigend is om tot een bepaald gevolg te leiden en het is ook waarschijnlijk dat die gedraging tot dat gevolg heeft geleid, de rechter zich niet meer hoeft te bekommeren om hoogst onwaarschijnlijke alternatieve scenario's.

De Hoge Raad oordeelt dus dat het hof het oordeel ontoereikend had gemotiveerd en legt hierbij een gat in de bewijsconstructie bloot die door het hof had moeten worden gedicht. Er had alleen tot een bewezenverklaring kunnen komen wanneer de gedraging van de verdachte waarschijnlijk tot het gevolg had geleid en het alternatieve scenario hoogst onwaarschijnlijk is, waardoor het causaal verband had kunnen worden bewezenverklaard.

4. Tot besluit: poging tot misdrijf als ingang voor vermijding van causaliteitsproblemen

De vraag of sprake is van een causaal verband tussen het gevolg en de gedraging van de verdachte is, als bewijskwestie, een alles of niets-situatie. Juist daarom wijst de Hoge Raad in de onderhavige zaak op de mogelijkheid om de gedraging van de verdachte ten laste te leggen in termen van poging tot misdrijf. Volgens de Hoge Raad behoeft de mogelijkheid dat het gevolg is veroorzaakt door de verdachte niet aan het aannemen van een poging in de weg te staan, omdat voor het aannemen van strafrechtelijke aansprakelijkheid ter zake van een poging geen wettelijke vereiste is gesteld dat de uitvoering van het misdrijf door een derde wordt voltooid.

WEEK 4

SCHULD

Roekeloosheid & opzet

Aangehaalde literatuur: T. Kooijmans, 'Door roekeloosheid getriggerd', *Ars Aequi* 2015, p. 130-135.

1. Inleiding: roekeloosheid grenst aan opzet

Voor de beantwoording van de vraag of bepaald gedrag als roekeloosheid kan worden aangemerkt, is door de Hoge Raad een beslissingsschema ontwikkeld dat bestaat uit drie cumulatieve materiële eisen en een formele eis. De eerste materiële eis is dat het moet gaan om een buitengewoon onvoorzichtige gedraging van de verdachte. Ten tweede moet de betreffende gedraging een zeer ernstig gevaar in het leven hebben geroepen. Ten derde moet de verdachte zich ervan bewust zijn geweest dat zijn gedraging een zeer ernstig gevaar in het leven zou roepen, althans dat hij dat had moeten zijn. De formele eis houdt in dat de feitenrechter zijn oordeel voorziet 'van een nadere motivering die recht doet aan het bijzondere karakter van roekeloosheid'. Scherp voor ogen moet worden gehouden dat roekeloosheid een aan opzet grenzende schuldvorm is. Ten tijde van het schrijven van dit artikel is slechts in een drietal zaken de bewezenverklaring van het bestanddeel roekeloosheid in cassatie overleefd gebleven.

Kooijmans benadrukt dat hij de indruk krijgt dat de nadruk in dit kader ligt op het aan opzet grenzende karakter van de roekeloosheid en niet op het voldoen aan de drie genoemde cumulatieve, materiële eisen. Niet in alle zaken waarin aan de materiële eisen en de formele eis was voldaan, heeft in cassatie roekeloosheid in het verkeer opgeleverd. De voorwaarden zijn dus niet in alle gevallen voldoende voor het vaststellen van roekeloosheid. De roekeloosheid zit min of meer 'bekneld' in de kleine ruimte tussen enerzijds de wettelijk reeds tot strafverhoging aanleiding gevende omstandigheden en anderzijds het opzet.

Kooijmans stelt zichzelf de vraag of ten aanzien van schuld bestaande in roekeloosheid een delictsgebonden benadering aan de orde zou kunnen zijn. Deze vraag wordt in dit artikel beantwoord aan de hand van een arrest van 28 oktober 2014 van de Hoge Raad waarin geen verkeersongeval aan de orde was, maar waarin de verdachte wordt verweten dat hij een ander een kogel door het hoofd heeft geschoten, ten gevolge waarvan die ander is overleden.

2. De feiten: Russische roulette?

In deze zaak is in hoger beroep bewezen verklaard dat verdachte een vuurwapen van het slachtoffer heeft afgepakt waarna hij deze op het hoofd van het slachtoffer heeft gericht en de trekker van dit vuurwapen heeft overgehaald waarna het slachtoffer is overleden. Verdachte kende het wapen niet en heeft zich niet vergewist of het wapen was geladen of niet. Voor deze gebeurtenis heeft verdachte een aantal keren de

trekker van het wapen overgehaald terwijl hij het wapen op de muren richtte waarna geen schot af ging. Het hof heeft geoordeeld dat sprake is van roekeloosheid in de zin van art. 307 lid 2 Sr. Volgens het hof bestond er namelijk wel de aanmerkelijke kans dat het vuurwapen zou afgaan, maar heeft verdachte deze kans niet welbewust aanvaard. Wel is er volgens het hof sprake van roekeloosheid nu er sprake is van een zeer ernstig gebrek aan zorgvuldigheid waardoor de verdachte een onaanvaardbaar risico heeft genomen.

3. Uit de overwegingen van de Hoge Raad

De Hoge Raad stelt dat in cassatie slechts kan worden onderzocht of uit de gebezigde bewijsvoering kan worden afgeleid dat sprake is van roekeloosheid, waarbij het aankomt op het geheel van de gedragingen van de verdachte, de aard en de ernst daarvan en de overige omstandigheden van het geval. Roekeloosheid is dan ook de zwaarste vorm van het culpose delict. Het hof heeft zijn oordeel dat sprake is van roekeloosheid slechts laten steunen op de vaststelling “dat de verdachte met een wapen dat hij niet kende, zonder zich er deugdelijk van te vergewissen dat het wapen niet was geladen, heeft gericht op het hoofd van het slachtoffer en vervolgens de trekker van het vuurwapen heeft overgehaald”. Volgens de Hoge Raad is het niet begrijpelijk welke betekenis het hof bij die vaststelling heeft toegekend aan het feit dat het slachtoffer in het bijzijn van de verdachte de patroonhouder uit het wapen heeft verwijderd en dat zowel het slachtoffer als de verdachte nadien diverse malen de trekker hebben overgehaald zonder dat het wapen afging. De Hoge Raad gaat dan ook niet mee in het oordeel van het hof.

4. Roekeloosheid tussen ‘gewone’ culpa en opzet

In onderhavige zaak is niet alleen de afgrenzing van de roekeloosheid ten opzichte van een minder zware gradatie van culpa aan de orde, maar ook de afgrenzing ten opzichte van het opzetdelict doodslag. Anders dan in veel verkeerszaken is dan ook niet aan de orde dat verdachte het risico loopt dat hij als gevolg van zijn gedragingen zelf het leven zal verliezen. Het ligt dan ook in de rede de mogelijkheden van vervolging van een dergelijk handelen wegens doodslag te onderzoeken.

Ook andersoortig handelen met een vuurwapen dan schieten kan onder omstandigheden vervolging wegens een opzetdelict aangewezen doen zijn. Hierbij valt te denken aan HR Slaan met pistool uit 2004. Een belangrijke gelijkenis tussen deze uitspraak en de onderhavige uitspraak is dat de verdachte zich er niet van had vergewist of het vuurwapen was geladen. Als je een dergelijk wapen gebruikt als slagwapen neem je welbewust op de koop toe dat het wapen geladen zou kunnen zijn. In onderhavige zaak was er wel sprake van contra-indicaties en in de zaak uit 2004 niet, nu in de onderhavige zaak de patroonhouder uit het wapen was verwijderd. Kooijmans acht de vrijspraak van het opzetdelict in onderhavige zaak dan ook geenszins onbegrijpelijk.

Vervolgens is dan de vraag aan de orde of in onderhavige zaak of handelingen van verdachte aan opzet grenzen en daarmee als roekeloos kunnen worden

bestempeld. Het hof beantwoordt deze vraag niet specifiek terwijl het dat volgens de Hoge Raad wel had moeten doen. Dat verdachte in de veronderstelling verkeerde dat er geen gevaar was, is een omstandigheid die kan wijzen op 'gewone' culpa. Na terugverwijzing zal het hof op basis van de tenlastelegging dan ook moeten beoordelen of 'kale' culpa kan worden bewezen. De Hoge Raad heeft geen vraagtekens willen zetten bij de feitelijke begrijpelijkheid van 's hofs oordeel, maar bij het normatieve oordeel dat die feiten roekeloosheid opleveren, terwijl 's hofs arrest op dit punt een tweetal contra-indicaties bevat. Deze contra-indicaties zullen bij terugverwijzing moeten worden betrokken bij de vraag of sprake is van 'gewone' culpa.

Strafrechtelijke causaliteit

Aangehaalde literatuur: H.M. van Maurik, 'Roekeloos rijgedrag – een nieuwe strafbaarstelling in het verkeersstrafrecht', *Ars Aequi* 2020, p. 193 – 198.

Inleiding

De Wet aanscherping strafrechtelijke aansprakelijkheid ernstige verkeersdelicten die op 1 januari 2020 in werking is getreden voorziet in een wijziging van enkele bepalingen van de Wegenverkeerswet 1994 (WWV), het Wetboek van Strafrecht (Sr) en het Wetboek van Strafvordering (Sv). Zo is bijvoorbeeld het strafmaximum voor overtreding van het bekende 'kapstokartikel' (art. 5 WWV) verhoogd. De meest in het oog springende wijziging is de introductie van een nieuwe strafbaarstelling voor zeer gevaarlijk rijgedrag dat zonder gevolgen is gebleven (art. 5a WWV) en waarop gevangenisstraf is gesteld van maximaal twee jaar. In deze bijdrage wordt onderzocht hoe de WWV is veranderd.

Strafrechtelijke aansprakelijkheid

De rechtspraak van de Hoge Raad heeft duidelijk gemaakt dat bij verkeersdelicten (voorwaardelijk) opzet op zeer ernstige gevolgen niet snel kan worden aangenomen en een dergelijke vaststelling vergt in ieder geval heel zorgvuldige motivering. Het begrip 'culpa' wordt in verreweg de meeste gevallen dan ook vaker toegepast dan opzet.

In 2006 introduceerde de wetgever wel het begrip 'roekeloosheid', als zwaarste vorm van culpa. Roekeloosheid vereist niet slechts een aanmerkelijke onvoorzichtigheid, maar een zeer ernstige onvoorzichtigheid. Bij roekeloosheid wordt de strafmaxima dan ook verdubbeld.

Om vast te stellen dat de verdachte zich roekeloos heeft gedragen moet er sprake zijn van een buitengewoon onvoorzichtige gedraging die een zeer ernstig gevaar in het leven heeft geroepen, waarvan de verdachte zich bewust was, althans had moeten zijn.

In de praktijk zijn de voorwaarden voor roekeloosheid ook streng. Uit onvrede is er dus behoefte aan een middel waarmee makkelijker en sterker kan worden gereageerd.

Strafgat

Voor een veroordeling op grond van art. 6 WWV (dood of letsel in het verkeer) moet aan verschillende voorwaarden worden voldaan. Indien één van die voorwaarden ontbreekt, kan de dader veroordeeld worden op grond van art. 5 WWV (het gevaarzettingsverbod). Per 1 januari 2020 is het strafmaximum van dit artikel verhoogd van twee naar zes maanden hechtenis. Deze verhoging is echter niet voldoende: De wetgever wil ernstig onverantwoord rijgedrag waarmee de verkeersveiligheid in gevaar wordt gebracht nog

ernstiger aanrekenen. Daarom is in de geprobeerd dit strafgat te dichten met het nieuwe art. 5a WVV.

Zelfstandige strafbaarstelling

Volgens het eerste lid van het nieuwe artikel 5a WVV is het 'een ieder verboden opzettelijk zich zodanig in het verkeer te gedragen dat de verkeersregels in ernstige mate worden geschonden, indien daarvan levensgevaar of gevaar voor zwaar lichamelijk letsel voor een ander te duchten is'. Vervolgens worden in onderdeel a tot en met m verkeersgedragingen omschreven die als zodanig gelden.

Wanneer is nu sprake van opzet op het 'in ernstige mate schenden van verkeersregels'?

Daarvoor moeten de aard en het samenstel van de gedragingen, de omstandigheden waaronder deze werden verricht en alle overige feitelijke omstandigheden van het geval in ogenschouw worden genomen.

Kortom, een reeks van gedragingen, die elk op zichzelf een overtreding van een verkeersregel inhouden en in veel gevallen niet anders dan opzettelijk kunnen worden begaan, moeten in samenhang gezien en naar hun uiterlijke verschijningsvorm op opzettelijke ernstige overtreding van de verkeersregels gericht zijn. Iemand moet dus opzettelijk een gevaarlijke verkeerssituatie. Met volle snelheid door rood rijden terwijl je aan het bellen bent bijvoorbeeld.

Het opzet hoeft echter niet gericht te zijn op het omschreven gevolg, namelijk dat van het verkeersgedrag levensgevaar of gevaar voor zwaar lichamelijk letsel voor een ander te duchten is. Dit betreft een geobjectiveerde omstandigheid, die ook in andere delictsomschrijvingen voorkomt (bijvoorbeeld art. 157 Sr). Opzet op het veroorzaken van gevaar behoeft dus ook niet bewezen te worden. Dat het gevaar te duchten is geweest moet wel bewezen worden.

Een koppeling

In het tweede lid van artikel 175 WVV, waarin de straf- bepaling is opgenomen voor het door schuld veroorzaken van een ongeval (art. 6 WVV), is bepaald dat van roekeloosheid 'in elk geval' sprake is als het gedrag tevens als een overtreding van artikel 5a kan worden aangemerkt.

Tip van Lawbooks: Let op! Art. 5a houdt niet een definitie roekeloosheid in, maar vormt de omschrijving van gevallen waarin roekeloosheid in het verkeer in ieder geval kan worden vastgesteld.

WEEK 9

SAMENLOOP & NE BIS IN IDEM

Marktkramen

Aangehaalde literatuur: Prof. mr. T. Kooijmans, Annotatie NJ, HR 9 februari 2016, nr. 15/01444, ECLI:NL:HR:2016:222 (Marktkramen).

1.

Bij de observaties van de Inspectie SZW werd bij twee marktkramen van de verdachte geconstateerd dat twee personen werkzaamheden voor de verdachte verrichtten terwijl zij niet beschikten over een tewerkstellingsvergunning en zich bovendien wederrechtelijk in Nederland bevonden. Hierop kreeg de verdachte twee bestuurlijke boetes opgelegd wegens overtreding van de Wav. Daarnaast heeft het OM jegens verdachte een vervolging ingesteld. De vraag was of deze vervolging in strijd is met het ne bis in idem-beginsel.

2.

In dergelijke gevallen wordt bij het toetsingskader gekeken naar A) de juridische aard van de feiten en B) de gedraging van de verdachte. Een aanzienlijk verschil in juridische aard van de feiten en/of in de gedragingen van de verdachte kan leiden tot de conclusie dat geen sprake is van 'hetzelfde feit'. Borgers merkt in dit kader op dat steeds meer de juridische aard van de feiten sterk op de voorgrond is geplaatst. Wanneer de juridische aard van de feiten niet duidt op 'hetzelfde feit', is daarmee nog niet gezegd dat er geen sprake is van een 'aanzienlijk verschil in gedragingen'.

3.

Volgens de Hoge Raad hoeft handelen in strijd met artikel 2 Wav niet samen te vallen met een misdrijf omschreven in artikel 197a en 197b Sr. Hierdoor is het verschil in rechtsgoederen ter bescherming waarvan de onderscheiden regelingen strekken dermate groot dat geen sprake is van 'hetzelfde feit'. Hierbij is het verschil in maximale straf respectievelijk boete ook van belang. Hiermee is toch niet bepaald welk gewicht in algemene zin toekomt aan de omstandigheid dat de strafmaxima van bepaalde feiten onderling verschillen. Een aanzienlijk verschil in strafmaxima zou kunnen onderstrepen dat ook de beschermde rechtsgoederen aanzienlijk verschillen, maar dit is geen *hard and fast rule*. Het gezichtspunt van de strafmaxima die op de onderscheiden feiten zijn gesteld, lijkt daarom slechts geringe waarde te kunnen toekomen.

4.

Artikel 50 EU-Handvest staat in de weg aan het opnieuw berechten of bestraffen van een persoon in een strafrechtelijke procedure voor een 'strafbaar feit' waarvoor hij in de Unie reeds onherroepelijk is veroordeeld. Bij een tweede vervolging binnen dezelfde

EU-lidstaat wordt de maatstaf bij de beoordeling van de vraag of sprake is van 'hetzelfde feit' aangereikt door artikel 4 van het Zevende Protocol bij het EVRM. Door verschillende auteurs is naar voren gebracht dat de door de Hoge Raad aangelegde maatstaf op gespannen voet staat met de Europese rechtspraak waarin het feitelijke karakter van de gedragingen centraal staat. Anderzijds wordt erop gewezen dat in de rechtspraak van het EHRM sterk wordt gekeken naar de kwalificatie van het feit. De onderhavige zaak toont dat een belangrijk verschil tussen de overtreden bepalingen is dat voor het overtreden van de bepalingen uit het WvSr het ontbreken van een tewerkstellingsvergunning geen voorwaarde is, terwijl dat wel voor de Wav het geval is. Zou de juridische kwalificatie van het feit de hierboven omschreven invloed op het feitsbegrip hebben, dan is de uitspraak van de Hoge Raad in lijn met artikel 50 EU-Handvest.

ONTDEK DE VOORDELEN VAN LAWBOOKS.



De meest volledige samenvattingen

Je krijgt niet alleen de literatuur, maar ook arrestanalyses, tips & tricks van ouderejaars, handige stappenplannen en de antwoorden van de werkgroepvragen.



We hebben ook oefenpakketten

Wil je vlak voor het tentamen je kennis testen? Wij zijn het enige bedrijf dat ook oefenpakketten verkoopt met handige oefenvragen, uiteraard voorzien van het antwoord.



Exact toegespitst op de stof

Onze samenvattingen worden exact toegespitst op de stof die je voor het tentamen moet kennen. Je leest geen letter te veel of te weinig.



Geschreven door de beste juristen

De samenvattingen worden geschreven door de beste afgestudeerde juristen en meesters in het recht. Hierdoor weet je zeker dat je de beste kwaliteit krijgt.



De verantwoorde keuze

Onze producten worden uitsluitend gedrukt op papier dat goedgekeurd is door het FSC. Lawbooks is een slimme én verantwoorde keuze.



Altijd op tijd

De Lawbooks samenvattingen worden elk jaar grondig herzien en zijn altijd ruim op tijd voor de tentamens beschikbaar.